

8. Kuhn Tomas S. The structure of Scientific Revolutions / T. Kuhn. Chicago-London : The University of Chicago Press. 1996. 212 p.

Журат Ю. В.

ПЕРЕДУМОВИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Важливим етапом становлення особистості є дошкільний вік. Коли формуються основи характеру, засвоюються моральні норми, ставлення до навколишнього світу, людей, себе, інтенсивно розвивається моральність позицій, інтересів, ціннісних орієнтирів та дій. Від дитини потребують підпорядкування власних бажань і потреб нормам поведінки, прийнятих у суспільстві. Із раннього віку стартує формування „базисна довіра до світу” (Е. Еріксон) – уявлення дитини про надійність дорослих а також і емоційна близькість з ними. За умови правильного виховання це переростає у: інтерес до спілкування, відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей [7]. О. Кононко вважає, що цей вік є сенситивним до розвитку емоційної чутливості, природної (уразливості) та набутої (відгук на чийсь проблеми). Дитина в цьому віці починає класифікувати все оточуюче на „приємне” і „неприємне”, переживає, виражає своє ставлення до всього [5, 35]. Хоча дошкільники часто розуміють фізичні й емоційні відчуття людей (коли дитина не розуміє, що робить боляче іншим) однак, у старшому дошкільному віці це розуміння стрімко розвивається, і дитина часто співпереживає людині, яка страждає чи хворіє [2, 113].

Іншим важливим віковим новоутворенням є здатність дітей старшого дошкільного віку до підпорядкування мотивів. Діяльність та поведінка дітей залежить від системи мотивів, серед яких, за умови правильного виховання, починають домінувати суспільно-значимі мотиви, соціальні почуття та стосунки.

Спостереження за старшими дошкільниками дали можливість зробити висновок, що вони завжди намагаються контактувати з тим, з ким їм цікавіше спілкуватися, гратися, хто їм може розповісти щось нове чи володіє навичками і уміннями, необхідними для певної діяльності, що цікавлять їх у цей момент. Зазвичай, такою людиною стає дорослий, а пізніше – однолітки чи старші діти.

Крім того, для дошкільників характерне прагнення до взаєморозуміння і співпереживання. Прагнення до єдності у всьому із старшими надає дітям впевненості у їхній правоті. Взаємини дошкільника з дорослим накладають відбиток на його стосунках з однолітками. Тому так важливо, щоб дитину оточували люди, які б самі дотримувалися гуманістичних поглядів. Це дитині дасть нові знання, відповідні правила поведінки, моральні аспекти взаємодії, допоможе визначити правильний шлях побудови стосунків у суспільстві.

Особливо впливовими для розвитку дитини є стосунки з однолітками. Як зазначається у праці А. Богуш та Н. Гавриш, взаємини однолітків впливають на формування образу «Я» дитини, розвиток самосвідомості, самовизначення, самореалізації та самоствердження [1, 336]. Дошкільник очікує від своїх друзів права на рівноправність у спільній діяльності та підтвердження своїх знань та умінь. Вибіркове ж ставлення до однолітків говорять про те, що вони сприймаються ним як міра для порівняння себе і як доступний еталон, якого він хоче досягти [5, 202].

Таким чином, стосунки з однолітками допомагають дитині оцінити, зрозуміти свою значущість, розвинути впевненість у собі.

Однак, вважаємо за потрібне констатувати, що далеко не всім дітям добре живеться у колективі однолітків. Як зазначає Я. Коломенський, не всі відчують у ньому емоційний комфорт, оскільки, у кожній групі є активні лідери, яких вихователь виокремлює, підтримує і на яких опирається у своїй роботі. Також є діти, які знаходяться у залежності і підлеглих від перших. Вчений підкреслює, що ця ситуація шкідлива як для перших, так і

для других. Дитина дошкільного віку, вважають фахівці (О. Запорожець, О. Смирнова, С. Тищенко, Д. Фельдштейн та ін.), здатна до більш-менш свідомої поведінки, у неї розвивається відчуття реальності, вона здатна до початкового самопізнання, зацікавленості до навколишніх, елементарного аналізу та умовиводу.

Із зазначеного вище ми виокремлюємо важливість для дитини-дошкільника те, як її сприймають оточуючі та перш за все, усвідомлене сприйняття самого себе. Адже уявлення про свій емоційний стан, передбачення наслідків своїх вчинків (самосхвалення, самозвинувачення тощо), тобто моральна самооцінка є стартовим етапом розвитку потреби у моральній поведінці.

Основним психологічним механізмом, що допомагає дитині сприймати себе та інших є дитячі емоції. Важливим механізмом розвитку позитивного емоційного ставлення до себе та оточуючих, як зазначається у колективній монографії «Діти і соціум» (А. Богущ, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко), є формування у дитини регуляції власної поведінки – вміння стримувати себе, здатність діяти свідомо, а не імпульсивно, що відкривається дитині під час розв'язання особливих завдань, спрямованих на пошуки смислу як суб'єктивного особистісного ставлення.

Багаточисельні емпіричні спостереження переконують, що доброзичлива атмосфера в рідній сім'ї та дошкільному навчальному закладі формує позитивні та чемні взаєностосунки у старших дошкільників, сприяє становленню їх прихильного ставлення, спонукає до виникнення вибіркості у взаєминах, терпимості до неприємних людей. У процесі спілкування спостерігається орієнтація дитини на соціально прийнятні норми взаємодії. Зазначене спричинене тим, що особливістю дошкільного віку є здатність до емоційних проявів, бажання дитини до емпатій та наслідування, як позитивного так і негативного, відповідно до того, з чим вона в житті зустрічається. Якщо ж емпатійні переживання є мотивами вчинку, вони мають можливість впливати на формування

глибинної і достатньо важкої для вивчення і зовнішнього втручання моральної спрямованості особистості. Тому і є важливим створювати для дошкільника таке середовище, де співпереживання і співчуття є нормою взаємостосунків.

Це дає підстави вважати логічним серед особливостей толерантної поведінки дошкільників виокремити справедливе ставлення один до одного, що ґрунтується на рівноправності кожної особистості. У дошкільному віці ця якість виявляється у справедливому розподілі ролей під час ігрової діяльності та обов'язків під час трудової діяльності. Так як дитина вже може окреслити свої вподобання, висловити критику на вчинки, ознаки зовнішності, визначити чесноти ровесника і мотивуючи свої взаємини з ним, взаємини дитини з іншими. Також це і право дитини на самовизначення, на можливість займатися чим хоче, з ким хоче, чи взагалі на усамітнення. У той же час, не дивлячись на те, що дітям цього віку властивий природний егоїзм, завдяки природній безкорисності, маленьку особистість легко навчити справедливості у стосунках з однолітками, сприймати їх як рівних собі, висловлювати свою думку або враження толерантно.

Ще одна важлива особливість толерантної поведінки дошкільників – це безкорисливе бажання допомагати іншим людям, тобто прояв співчуття і турботи. Саме в цей період розвитку у дитини починає розвиватися потреба у колективі: вона може взаємодіяти навіть з малопривабливими ігровими партнерами. Як зазначає О. Шаграєва, однією з найважливіших психолого-педагогічних характеристик цього віку є здатність дошкільників до безкорисного співчуття та вміння емоційно відгукуватися на потреби інших [6]. Дошкільник прагне емоційно підтримати однолітка, а особливо слабшого чи меншого (часто це спостерігається у різновікових групах) допомогти йому, довірити свої таємниці.

Звичайно ж, є така категорія дітей, які, крім своїх перемог, проблем і переживань, не помічають нічого. Вони захоплені своїми справами і не

виявляють зацікавленості до проблем і негараздів інших. Саме у цих випадках і необхідна професійна корекція виховними засобами.

Таким чином, можна констатувати, що в старшому дошкільному віці є всі передумови для розвитку почуття власної гідності, справедливості, поваги до оточуючих, толерантності, але для цього необхідний відповідний цілеспрямований педагогічний вплив.

Здійснене нами теоретичне дослідження підтвердило, що дошкільникам притаманні низка особистісних новоутворень та проявів у стосунках з оточуючими, які можуть слугувати показниками у вихованні толерантної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Отже, на основі аналізу розвитку і виховання особистості дошкільника, характеристики провідних мотивів його поведінки, досліджень механізмів і характерних особливостей проявів взаємостосунків дошкільників із оточуючими, було визначено зміст основного поняття дослідження – *виховання толерантної поведінки у старших дошкільників*. Це процес виховання, за допомогою певних механізмів а також спеціально створених педагогічних умов, особистості дошкільника, здатною до свідомих характерних проявів (доброзичливих емоційних проявів та емпатії; безкорисної турботи та чуйності; рівноправного, поступливого ставлення до оточуючих; позитивного прийняття себе та стриманого відстоювання своїх позицій), які виявляються у спілкуванні, вчинках, та спільній діяльності з оточуючими

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. *Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі* : підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2008. 408 с.
2. Вашак О. Сім'я як осередок виховання у дітей екологічної безпечної поведінки. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ, 2006. Вип. 9. С. 310-316.
3. Эльконин Д.Б. Особенности психического развития детей шести-семилетнего возраста. Москва: Педагогика, 1988. 286 с.
4. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 48-55.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості: (у дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищих навч. закладів. К.: Освіта, 1998. 255 с.

6. Шаграева О.А. Детский практический психолог: программы и методические материалы: учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. Заведений. Москва: Академия, 2001. 256 с.
7. Шулигіна Р.А. Гуманізація навчально-виховного середовища в сучасних умовах розвитку освіти. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Зб. наук. праць* / За заг. ред. акад. АПН України Євтуха М.Б., укл. О.В. Михайличенко. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2007. Вип. 34. С. 148-151.

Зарицька Є.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ З МАТЕР'Ю, КАРТИНА СВІТУ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Актуальність проблеми. В сучасній психології більшість дослідників поділяють точку зору про визначальний вплив на розвиток дитини в перші роки життя емоційного зв'язку з матір'ю та продовжують дослідження заради обґрунтування та змістовного визначення різноманітних онтогенетичних наслідків [1-10]. Значення емоційного зв'язку з матір'ю та самої постаті матері представлено в теорії прив'язаності, що запропонована психологом Джоном Боулбі [1; 2; 7; 8]. Метою нашого дослідження є аналіз поглядів на проблему прив'язаності та впливу типу прив'язаності на змістовні аспекти психічного розвитку, які до цього часу не охоплені дослідженнями.

Виклад основного матеріалу.

Теорія прив'язаності — це психологічна модель розвитку особистості, її потенціалу та міжособових стосунків, в якій механізми розвитку розглядаються закономірними ефектами типу прив'язаності між дитиною та матір'ю, що встановлюється за короткий період від моменту народження дитини.

Під прив'язаністю в контексті нашого дослідження розуміють психологічний зв'язок з матір'ю, який утворюється у перші роки життя та